

ÜMUMPEDAQOJİ PROBLEMLƏR

UOT 378.

Müdəfiə Cəmil oğlu Mahmudov
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
Azərbaycan Texniki Universitetinin kafedra müdiri

ALİ TƏHSİLDƏ İNNOVASIYA VƏ MODERNLƏSMƏ:
PROBLEMLƏR, PERSPEKTİVLƏR VƏ REALLIQLAR

Мудәфиә Джәмил оғлу Махмудов
профессор, доктор наук по математике
заведующий кафедрой Общей и прикладной математики,
Азербайджанский Технический Университет

ИННОВАЦИЯ И МОДЕРНИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ:
ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И РЕАЛИИ

Mudafie Jamil Mahmudov
doctor of pedagogical sciences, professor
Head of the Department of General and Applied Mathematics,
Azerbaijan Technical University

INNOVATION AND MODERNIZATION IN THE HIGHER EDUCATION:
PROBLEMS, PERSPECTIVES AND REALITIES

Xülasə: Məqalə ali texniki təhsil müəssisələrində yeniliklər və modernləşmə, problemlər, perspektivlər və reallıqlara həsr olunub. Yüksək texniki təhsil müəssisələrinin qarşısında duran problemləri və ziddiyyətlərini aradan qaldırılması araşdırılır.

Açar sözlər: innovasiya, modernləşmə, problem, yenilik, tədris, program, ali məktəb, keyfiyyət, informasiya, texnologiya

Резюме: Статья посвящена инновациям и модернизации, проблемам, перспективам и реалиям в высших технических учебных заведениях. Были исследованы проблемы, с которыми сталкиваются высших технические учебные заведения, и вопросы устранения противоречий.

Ключевые слова: инновации, модернизация, проблемы, инновации, обучение, программное обеспечение, высшее образование, качество, информация, технологии

Summary: The article focuses on innovation and modernization, problems, perspectives and realities at higher technical schools. The problems faced by high technical schools and the issues of elimination of controversy have been investigated.

Key words: innovation, modernization, problem, innovation, teaching, software, higher education, quality, information, technology

"Azərbaycan təhsil tarixi hər birimizin fəxr etdiyi nailiyyətlərlə zəngindir. Azərbaycan müəllimləri bütün tarix boyu təhsildə daim vəzifəliklə novatorluğun, ənənə ilə islahatın vahidini öz fəaliyyətlərində əks etdirmişdir. Bu gün qadam qoyduğumuz informasiya cəmiyyəti və biliklərə əsaslanan yeni tip iqtisadiyyatın formalaşması, qloballaşma çağırışları bütün dünya təhsil sistemi qarşısında yeni vəzifələr qoyur. "Təhsil əsri" adı qazanmış XXI əsr Azərbaycan təhsilinin də yeniləşməsinə və müasirləşməsinə tələb edir. Əminəm ki, Azərbaycan müəllimləri

fəaliyyətlərini bu tələblərə uyğun daha da təkmilləşdirərək, müstəqil Azərbaycan Respublikasının çiçəklənməsinə xidmət edən gənc nəslin yetişdirilməsi işinə öz töhfələrini verəcəklər."

İLMAM ƏLİYEV

XX əsr müasir cəmiyyətə böyük dinamik dəyişikliklər gətirir. Bu dəyişikliklər bizi əhatə edən ətraf aləmin görünüşünü əsaslı sürətdə dəyişdirir. Belə vəziyyətdə ali məktəblərin fəaliyyət dairəsi genişlənməyə başladı. Bu zaman ancaq ənənəvi sahədə mütəxəssis hazırlamaq deyil, həm də bu strategiyani hazırlayan və həyata keçirən mədəniyyət konturunun yaradılması məsələsinin həlli qarşıda durdu. Daha doğrusu, ali məktəbin yeni vəziyyəti, təhsil sisteminin istiqaməti ilə cəmiyyətin məlumat ehtiyacını bağlayan ümumdünya fikirlərinə olan münasibətindən asılı oldu. Ali məktəb ətrafı bazar münasibətlərinin tam hüquqlu subyektinə çevrilir, bu isə onun quruluşunun yaranmasına, funksiyalarının dəyişməsinə, yeni məktəblərin maliyyə problemlərinin həllinə, təlimin yeni metodikalarının axtarışına və biliyin keyfiyyətinin nəzarətinə təkan verir.

Ali məktəbin sosial funksiyaları kateqoriya kimi geniş dairədə baxılır, bu isə sosial sistemin müxtəlif sferalarda elementlərinin fəaliyyətini bütövlükdə əks etdirir. Məsələn, mədəni-yaradıcı funksiyalar cəmiyyətin mədəni aləminin inkişafına yönəlmişdir. Belə şəraitdə ali məktəblərin rolu və məsuliyyəti artmışdır. Çünki bu proses şəxsiyyətin formalaşmasına birbaşa təsir göstərir, sosial məsuliyyət hissəsinin bünövrəsini qoyur, yəni bu, cəmiyyəti qorumaq, inkişaf etdirmək və mənası yeni ötürməyə imkan verir. Bunları nəzərə alıb deyə bilərik ki, XXI əsrdə köhnə təhsil sistemi bütövlükdə ümumi inkişafa mane olur.

XX əsrin axırları, XXI əsrin əvvəllərindən ölkəmiz inkişaf etmiş ölkələrə bu istiqamətdə həm regional arasında liderliyinə görə, həm də öz milli təhlükəsizliyinə, özünəməxsus inkişafın qorunmasına, siyasi-mədəni sistemə və çoxrəngli dünyəvi cəmiyyətə görə rəqabətə başladı. Bu isə perspektivlər əlində təhsil və elmin miqyası, səviyyəsi və keyfiyyəti milli təhlükəsizliyin təminatının və inkişafının həlledici, aparıcı amili-nə çevrilir.

Müşahidələr göstərir ki, təhsil ocaqlarının əksəriyyətində əməkdaşlıq yaradılması, əzamiyyət, qarşılıqlı danışıqların təşkili və s. ancaq görülməyə layiqdir. Xarici dillərin öyrənilməsinin təşkil olunması və tələblərin arasında ünsiyyət yetərli deyil. Birgə əməkdaşlığın zəruri amillərinin yaradılmasında xarici dil bilən ixtisaslı müəllimlərin cəlb edilməsi və əmək haqlarının ödənilməsi üçün ciddi maliyyə qoyuluşunun olmaması ağırlıq nöqtələrindən biridir (bəzi ali məktəblərdə xarici dil bilməyən müəllimlərin xarici ölkələrə nə üçün getdikləri sual doğurur).

Universitetlərdə mühüm dəyişikliklərin sırasında həyata keçiriləcək faktlardan bəzilərini göstərək: bilik səviyyəsinin yüksəldilməsi, informasiya və kommunikasiyanın global miqyasda inkişafı, meydana çıxan geniş miqyaslı əmək bazarına daxil olmaq və s. ali təhsil də daxil olmaqla, ümumdünya inkişafı xarakterizə edən qloballaşma bir proses kimi dövlətin müxtəlif sahələrdəki siyasətin formalaşmasına təsir edən əsas qüvvələrdən biridir.

Dünya proseslərinin öyrənilməsində ali təhsil mühüm rol oynamaqla, peşə fəaliyyəti və global prosesləri idarə etmək üçün mütəxəssislər hazırlanmalıdır. Bu isə çətin və ziddiyyətli prosesdir, məhz buna görə də tədqiqatçılar ona müxtəlif mənə verirlər. Bu faydalar isə təhsil sisteminin faydalı sürətdə istifadə etməklə ticarətin geniş miqyasda böyüməsində, rəqabətin artmasında, keyfiyyət standartlarının yüksəldilməsində, mövcud olmuş milli ticarət qalıqlarının aradan qaldırılmasında və s. özünü göstərir. Avropada geniş yayılmış Bolonya prosesi də qloballaşmanın müsbət təsirinə parlaq nümunəsidir.

İndiki dövrdə dünya təhsil sisteminə ali məktəblərin milli qarşılıq qənaqatı iqtisadiyyatın qloballaşmasının nəticələri və perspektivləri ilə get-gedə daha dərin və müxtəlif məsələlərdə konfliktə gətirir. Məsələn, universitet diplomlarının və ixtisas dərəcələrinin tanınması, təhsilin keyfiyyətinin beynəlxalq qiymətləndirmə formalarının inkişafında, beynəlxalq akkreditasiya prosedurlarında və s. qarşıya çıxır. Bu məsələnin həllini tələbələr və müəllimlərin mobilliyi, tədris planlarının beynəlmilləşdirilməsi, birgə proqramlar, ikiti və üçlü proqramları, təhsil xidmətlərinin müxtəlif növləri kimi formalarda axtarmaq lazımdır.

Ölkə ali məktəblərinin ünvanına bəzi iradlar səslənir, etiraf etmək lazımdır ki, bu iradların bəziləri heç də əsassız deyil. Artıq bu iradları araşdırmaq zamanı gəlib çatmışdır: bizim ali təhsilimiz bu gün hansı səviyyədədir, bu gün ali təhsil ocaqlarında nə kimi proseslər gedir? Müvafiqyönləndirilmə və nəqsanlarımız nələrdən ibarətdir?

Ölkəmizdə ictimai inkişafın indiki mərhələsində sosial-iqtisadi, mədəni və s. sahələrdə xeyli dəyişikliklər baş verir və təhsilə münasibət dəyişir. Ali məktəblərə böyük müstəqillik verilməsi və aparılan islahatlar yüksək ixtisaslı mütəxəssislər hazırlayan bu məktəblərin yeni inteqrasiya formalarının tətbiqi məsələsini qarşıya qoyur. YUNESKO və Avropa Birliyi islahat konsepsiyasına uyğun olaraq qida, geyim və mənzillə yanaşı təhsil insanın əsas tələbləri qrupuna aiddir. İnsanları tələbatlarından yaranan bələ bir irəliləyiş bir sıra sahələrdə bağlıdır. Bunların içərisində müasir təhsilin intellektuallığı mühüm rol oynayır. İndiki zamanda istehsalat və ictimai həyat sürətlə dəyişir, inkişaf edir. Buna müvafiq olaraq tədris prosesi dəmiri yeniləşmə, modernləşmə və təkmilləşmə tələb edir.

İnsan gəncliyindən seçdiyi peşəsindən, ixtisasından və bəzən həvəsləndirdiyi, mükafatlandırdığı iş yerindən yeni sahələrin yaranması səbəbindən də fəaliyyətini dəyişdirmək zərurəti qarşısında qalır. Bu isə onda yeni fəaliyyət sahəsinə dair bilik və bacarıqlara yiyələnmək zərurəti yaradır. Bununla yanaşı, insanın gəncliyindən konkret peşə, ixtisas bacarıqlarından bütün həyat boyu istifadə etməsi kifayət etmir. Buna görə də fasiləsiz (ömrüboyu) təhsilin zəruri olduğunu dərk edərkən digər sahələrdə də özünü sınaqma məcburiyyətində qalır. İnsan özünün təhsil sayəsində əmək və məişət qayğılarının dərəcəsiindən ayrılaraq bütün bəşəriyyətə mənsub olduğunu duymağa başlayır. Aldığı biliklər ona nəinki planetin əsas hadisələrindən xəbər tutmaq, həm də özünün həyatında baş verən zərərli hadisələri qarşısını almaq üçün hansısa addımlar atmasını təmin edir.

Təhsilin böhrandan çıxış yolunu təmin edən amillərdən biri məhz insanın yüksək peşəkarlığı təmin edən fasiləsiz təhsil prinsipinin gerçəkləşməsidir. Ali təhsil sferasında yeni yaşayışlar təhsil və elmi-tədqiqat proseslərinin elə bir uzlaşmasını tələb edir ki, o, yeni biliklə-

rin təhsil sferasına axının ləngiməsini minimuma endirmiş olsun. Taəssüflər olsun ki, bəzi ali məktəblərdə aparılan prinsiplərdə işlərinin səviyyəsi və xarakteri bu tələbatdan çox-çox geridə qalır. Başqa elm sahələrində olduğu kimi, bu problem riyaizyət-təbiət elmləri sahəsində də özünü göstərir.

Dünyada iqtisadiyyatın texnoloji inkişafı yoluna qədəm qoyduğu indiki zamanda yüksək səviyyəli mütəxəssislərin hazırlanması ehtiyac vardır və bu məqsəddə dünya təhsil sisteminə yüksək səviyyəli bakalavrların hazırlanması mühüm və əhəmiyyətli rol oynayır. Başlıca problemlərdən biri ölkəmizdə hazırlanan peşəkarlar komissiyatə yox, keyfiyyətsiz fərqlənməlidir. Bunun üçün təhsilin keyfiyyəti və sağlamlıq qarşıya çıxan problemlərin həllində əsas rol oynayır. Müşahidələr göstərir ki, ali texniki məktəblərin kompüter və informatika mədəniyyətinin formalaşdırılması, müasir psixoloji-pedaqoji texnologiyalar və nəzəri yanaşmalar hazırda mövcud tələblərdən geridə qalır. Əgər biz keyfiyyətli təhsil istəyiriksə, onda birincini növbədə müəllim və tələbələri müasir avadanlıqlarla təchiz etməliyik. Bu istiqamətdə kadr hazırlayan tədris müəssisələri mövcud çatışmazlıqları görməli və aradan qaldırmalıdır.

Bəzi ali məktəblərin müəllimin əmək haqlarından qənaət etməsi kadr iflasına və onların intellektual yoxsullaşmasına aparır bir yoldur ki, bu da öz növbəsində mütəxəssis hazırlığının keyfiyyətini pisləşməsinin bir şərti kimi özünü göstərir.

Son zamanlar əmək haqqının artımları dövlətimiz və hökumətimizin diqqət mərkəzində durmuşdur. Lakin onu da qeyd etmək ki, bələ bir şərəitdə Bolonya prosesinin müddəalarını reallaşdırılmasında və tətbiq edilməsində müəllimlərin əmək fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üzrə məqsədyönlü, düşünülmüş işlərin görülməsi zəruridir. Məsələn, tutaq ki, professorun dərslərini 600 saat təşkil edir. Bundan başqa, onun üzərində düşünən başqa elmi fəaliyyətə diqqət yetirək: dərslər, dərslər vəsaitləri yazılır, fəlsəfə və ya elmlər doktorluğu müdafiələrində opponent qismində iştirak edirlər, dissertasiya suallarında fəal iştirak edirlər, ali məktəblərdə elmi dərsə almaq istəyən kadrların hazırlığını aparırlar, monoqrafiya və dərslərə rəy verirlər, elmi seminarlar aparırlar və s. Deyilənlərdən aydın gö-

rünür ki, ştat cədvəli bütün kateqoriyalardan müəllim həyatı üçün eyni olan dəyişilməz rəqəm üzrə deyil, qeyd olunan fəaliyyət amillərini nəzərə alaraq formalaşdırılmalıdır. Göstərilən amillər isə ali məktəblərin maliyyələşdirilməsinin iqtisadi meyarlarının işlənilməsi hazırlanması ilə bağlıdır ki, bu, çox mürəkkəb bir prosesdir. İkinci tərəfdən maliyyə təminatının sadələşdirilməsinə yalnız müəllimlərin sayı ilə müəyyənəndirmək düzgün deyil. Digər tərəfdən, professor-müəllim həyatının keyfiyyət tərkibində onların fəaliyyətə səviyyəsini və bir sıra başqa amilləri nəzərə almaq lazımdır.

Tədris yükü normaları maliyyə təminatı ilə möhkəmləndirilmə, tədris saatlarının cəmi enişlə qalsın da, həyata keçirilən tədris yükü normaları tətbiq edilərkən əlavə sayda müəllimlərin cəlb edilməsinə zərurət yaranır, bu isə əlavə maliyyə tələb edir. Bu hal isə çətin ki, bütüncə nəzərdə tutulmuş olsun. Başqa bir problemə diqqət yetirək: auditor və müstəqil işi nisbəti reallaşdırıldıqda, auditor yükünün azaldığı ortaya çıxır, bu isə müəllimlərin sayının real olaraq ixtisarsına, onların arasında işsizliyə və qalan müəllimlərin yükünün artmasına gətirib çıxarır.

Avropa universitetləri dövlət tərəfindən lazımcına maliyyələşdirilir. Buna görə də universitetlər maliyyə axınlarının genişləndirilməsi problemi üzərində işləyir. Universitetlər ali təhsilə və elmi tədqiqatlara olan münasibətlərini və onların maliyyələşdirilməsini yenidən diqqətdən keçirir və gələcəyə kapital qoyuluşu kimi baxmağa çalışır. Universitetlər Avropa səviyyəsində ən yüksək dialoqu əlqışlayır və bələ bir fikir irəli sürürlər: güclü Avropaya güclü universitetlər lazımdır.

Təhsil strukturu və sistemi elə olmalıdır ki, XXI əsrdə vətəndaşların yüksək səviyyədə yaşamaqlarında əhəmiyyətli rol oynasın. Dövlət və hökumətimiz universitetlərin dəstəklənməsi və saxlanması üçün həmişə müvafiq maliyyələşdirmə səviyyəsinə zəmanət vermişdir. Məhz yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq deyə bilərik: güclü Azərbaycan üçün güclü universitetlər yaratmaq lazımdır.

Nə üçün XXI əsr kompüter əsri adlanır? Çünki o, artıq praktikada geniş tətbiq olunmuşdur, həyatımızın bütün sahələrində sirayət etməklə onun bir hissəsinə çevrilmiş, tədqiqat və tədris məsələlərini yaxşı uyğunlaşdırılmışdır. Ona

görsə də bu, gənc kadrların işində daim köməkçisi rolunu oynayır.

İndiki dövrdə bakalavr təhsil səviyyəsi üçün yeni tədris proqramının hazırlanması, ona uyğun dərslərlər, dərslər vəsaitləri və s. işlənməsi kafedralar qarşısında kəskin qoyulmalıdır. Dərslər, dərslər vəsaitləri və s. elə şəkildə yazılmalıdır ki, tələbələri riyaiz məsələlərin həllində fikir-şəkil bilsin, əldə etdikləri bilikləri müasir riyaiz məsələlərin həllinə tətbiq etsin və qarşıya çıxan məsələlərin həlli yollarını müəyyənəndirə bilsinlər. Bunun üçün də tələbələri həm də öyrənməyi öyrətmək lazımdır. Ali məktəb tələbələri arasında təbiət elmləri fənlərinin öyrədilməsi zamanı ümumiləşdirmə və təsnifat əməliyyatlarının başlanğıc səviyyəsinin mənimsənilməsinin yetərsizliyi özünü əks etdirir. Bu çatışmazlıq riyaizyət kursunun tədrisində də özünü göstərir. Təhsilin və riyaiz təhsilin keyfiyyət məsələləri, başqa bəzi təhsilin məzmununa müxtəlif yanaşmalar, tədrisdə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi və s. kimi əhəmiyyətli məsələlər bu gün öz həllini gözləyir.

Ali məktəblərdə dəqiq fundamental elmlərin tədrisi o halda keyfiyyətli ola bilər ki, tədris prosesi məqsədyönlü və gərgin təfəkkürlə müşayiət olunsun. Dəqiq elmlərin tədrisində psixologiyanın bu müddəası daha fundamental önəm daşıyır ki, yeni anlayışları mənimsənilərkən tələbələrin təfəkkür fəaliyyəti fəallaşdırılmasa, onda nəinki düşünmək bacarığı əldə olunar, həm də yaddasaxlamaları özünü də yarıncıq olur, çünki onun bünövrəsi başadüşürlü, anlaşılmı olmayacaqdır. Anlama zamanı lazımi səviyyəyə nail olmaq üçün həyata keçirilən yaddasaxlama nəinki faydalıdır, hətta o, adətən sonrakı əldə olunacaq biliklərin möhkəmləndirilməsinə mane olur.

Elmi-texniki tərəqqinin sürətli inkişafı və cəmiyyətin həyat şəraitinin dəyişməsi təhsil konsepsiyasının təkmilləşdirilməsi zərurətini doğurur. Buna görə təhsilin keyfiyyətinin artırılması əsas yollarından biri informasiya kommunikasiya təhsil sahəsinə geniş şəkildə tətbiqdir. İnformasiya kommunikasiya tətbiqində istifadə edilən yeniliklər yeni metod və formaların genişləndirilməsi, müəllimlərin iş üslubunun dəyişməsinə, həm də pedaqoji sistemdə struktur dəyişikliklərə gətirib çıxarır. Bu halda təhsilin məqsəd, vəzifə və məzmununun qiymətləndirilməsi baş verir, bu isə mütəxəssis hazırlığının

şəxsiyyətyönlü modelinin qurulmasına imkan verir. Belə bir yanaşma şəxsiyyətin yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına, qeyri-standart vəziyyətlərdə həll yolu tapmaq bacarığına, müstəqil və yaradıcı düşünməyə, dəyişən şəraitə uyğunlaşmağa yönəlməlidir.

Müasir dövrdə elmi-texniki tərəqqi, informasiya və kompüter inqilabı, ideya və biliklərin sənayeyə çevrilməsi, yeni informasiya texnologiyalarının inkişafı, təhsilin yeni vəzifələrini qarşıya qoyur. İnformatika hazırlığının məqsədi təhsiləlinin fəaliyyətinin və onun şəxsiyyət keyfiyyətinin formalaşmasından ibarətdir. Bunlar insanın peşəsi, onun həyat tərzi, mədəni və intellektual inkişaf səviyyəsi ilə müəyyənəşir, yeni pedaqoji texnologiya biliklərin ötürülməsindən daha çox, təhsiləlinin şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşmasına istiqamətlənəlməlidir. Bu kimi problemlərdən biri pedaqoji prosesin layihələşdirilməsidir. Təhsilə sosial həyatın birinci dərəcəli təbəqələrindən biri kimi yanaşılmalı və onun yeni texnologiyalarını mənimsəmək lazımdır. Buna görə də işin əhəmiyyətli formaları və metodlarını, eləcə də təlim vasitələri və texnologiyalarını təkmilləşdirmək sahəsində əsaslı tədqiqatlar aparılmalıdır.

Tədris prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinin yeni yollarının işlənilib hazırlanması onun təkmilləşdirilməsinin şərti kimi, elm və texnikanın son nailiyyətlərinin tətbiqinin nəticələrindən biri kimi bu gün aktualdır və daha çox vacibdir. Təhsiləlinin müasir texnologiyalarla təbəqələrinə uyğun yüksək səviyyəli hazırlığı üçün tədris prosesində elə lazımi addımlar atılmalıdır ki, müasir texnologiyaların sürətlə inkişafı ilə bağlı olaraq qazandıqları bilikləri onlar gələcəkdə uyğun olaraq dəyişdirə bilsinlər.

Ali məktəb müəllimləri üçün aşağı kurs təbəqələrində adekvat formalaşdırılma problemi xüsusi maraq şəxsi edir. Bu baxımdan tədris fəaliyyətini şəxsiyyətin inkişafının tərkib hissəsi kimi gözdən keçirmək lazımdır. Müşahidələr göstərir ki, nəzəri fənlərin öyrədilməsi zamanı yeni informasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi ilə əldə olunan biliklərin keyfiyyət göstəriciləri, fərdi və ya kollektiv tədris fəaliyyətinin təşkilatı bütün digər formalarla alınan göstəricilərdən yüksəkdir. Bilik və bacarıqların əldə edilməsi ciddi fəaliyyətdir. Bilik və bacarıq bir-biri ilə bağlı, biri digərinin səbəbi və biri digərinin nəticəsi

olub, eyni bir fəaliyyətdir, lakin müxtəlif formalarla üzə çıxır. Tədrisin ümumi keyfiyyəti yətləri olmadıqda keyfiyyətli məzundan danışmaq mümkün olmadığından ali məktəblərdə tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi dövrün prioritet vəzifələrindən birinə çevrilmişdir.

XI-XII əsrlərdən yaranmış dünya ölkələrinin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrindən indiki dövrdə illik dövrüyyəsi milyonlar və ya bir - beş milyard dollar həcmindədir. Buna baxmayaraq, qıy ildirə tarixi təcrübəsi və böyük maddi-texniki bazası olan bu ali təhsil müəssisələrinin də müasir texnologiyaların tələblərinə uyğun öz maliyyə problemləri vardır. Dünya təhsil sistemlərinin təcrübəsi göstərir ki, nüfuzlu qeyri-dövlət və dövlət ali müəssisələrinin inkişafında da maliyyə çətinlikləri baş verir. Bu ali təhsil müəssisələrinin rəhbərləri, əlaqədar nazirliklər və şəxslər həmin çətinliklərin aradan qaldırılmasında və əlavə gəlir əldə edilməsində müxtəlif variantlardan istifadə edirlər. Bu işdə həm də varlı, imkanlı şəxslərin köməkliliyi də mühüm rol oynayır ki, bu təcrübədən bizim ölkəmizdə də istifadə etmək faydalı olardı.

Dövlətimizin təhsil işçilərinə diqqət və qayğısın nəticəsidir ki, hər il bir sıra müəllimlərə fəxri adlar verilir və bir sıra müəllimlər isə təhsilin inkişafındakı xidmətlərinə görə orden və medallara layiq görülür. Ağrılı nöqtələrdən biri odur ki, ali məktəb müəllimlərinə fəxri adların, orden və medallların verilməsi əsasən ali məktəblərin müəyyən illik yubileylərindən baş verir. Digər tərəfdən qeyd etmək ki, müəllimlərin xidmətləri aşağı təbəqələrdən qiyamatlandırılıb təqdim edilməsində yerli bəzəlik, dost bəzəlik, yaramaz əməllər özlünü əks etdirmişdir. Ali məktəblərdə yaşı 65-70-ə keçmiş vəzifədə olan şəxslərə öz vəzifələrindən uzaqlaşdırılması rəhbərlər tərəfindən yaşlarındın bəhanə olması yox, vəzifələrinə yarasız olduqları açıqlanmış.

Ölkəmizin təhsil inkişafı üzrə dövlət proqramlarının yerinə yetirilməsində Ali Texniki Universitetdə maddi-texniki bazanın gücləndirilməsi, təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi, yeni tədris proqramlarına uyğun dərslər, dars vasitələri, metodik vasitələr və s. hazırlanması, təhsiləlinin nailiyyətlərinin qiyamatlandırılmasında yeni model və mexanizmlərin tətbiq edilməsi, pedaqoji kadr təminatının yaxşılaşdırılması, kafedraların İKT ilə təminatı sahəsində nailiyyətlər və s. əldə

olunmuşdur. Biz müəllimlərə əminlik ki, keçmişin hərc-mərclikləri bu gün təkrar olunmayacaq. Ziyalı güclümlərdən istifadə edərək ölkəmizin çıxışlarınamına Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin siyasətini alqışlayır və qəlbin deyirik - Ulu Tənn Sisi yardımçı olsun!

Son illər texniki universitetlərdə bəzi müəllimlər tərəfindən dars vasitələrindən hazırlanması bir növ qazanc əldə etmə prosesinə çevrilmişdir. Dars vasitələri peşəkar, elmi cəhətdən yüksək səviyyəli müəllimlər tərəfindən yazılmalıdır və həm də tələbələrə satıldıqda ölkəmizin iqtisadi cəhətdən indiki vəziyyəti nəzərə alınmalıdır. Yüksək səviyyəli müəllimlər tərəfindən yazılmalı vəsait gələcək mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsini aşağı salır. Dars vasitələri tədris proqramı üzrə kafedranın əməkdaşları tərəfindən hazırlanmalı və daim təkmilləşdirilməlidir. Buna görə də müəllimlər öz biliklərini artırmalı, müasir tələblərə uyğun təkmilləşməlidirlər. Göstərilən problemlərin bir çoxu tədris planlarının və proqramlarının hazırlanması prosesində meydana çıxır.

Təhsil sahəsində aparılan islahatlar nə üçün lazımdır sualına islahatçılar dolğun və məntiqi cavab vermirlər. Hətta islahatın nə demək olduğunu elmi və məntiqi şəkildə aydınlaşdırırm. Hazırda "yenilik" və ya "yeniləşmə" anlayışları və ya təhsilin "modernləşməsi" sualı meydana çıxır. Bunlar müxtəlif məfhumlardır. Məktəblərin modernləşməsinin başlıca səbəblərindən biri də onun dəyişikliklərə uğramış sosial-iqtisadi inkişafa uyğunlaşmasını təmin etməkdir. Müasir dövrdə respublikamızda təhsil sisteminin modernləşməsi məsələsi çox narahətçilik doğurur. Hazırda orta və ali məktəblərdə həyata keçirilən modernləşmənin konkret problemlərinə nəzarət salmaq. Təhsilin məzmunu ilə bağlı olan problem son illər orta və ali təhsilin siyasi, iqtisadi, sosial dəyişikliklərə məruz olan müasir insanların tələblərinə uyğun şəkildə qurma məsələsi ilə bağlıdır. İkinci problem təhsil keyfiyyəti ilə əlaqədardır. Orta təhsilin modernləşməsinə hansı yollarla həyata keçirmək olar? Təhsil sisteminin prinsipial sürətlə dəyişək, tədrisin struktur və metodlarının yenidən qurulmasının zəruriliyini hesab edənlər böyük təhlükə yaradırlar. Bu halda məktəb qarşısında müasir insanların qoyduğu yeni məsələləri həll

etmək lazım gəlir. Bu cür cəhdlər tariximizdə artıq olmuş və uğursuzluqla nəticələnmişdir.

Aparılan statistik araşdırmalara görə ali texniki məktəblərə daxil olan tələbələr 80-85%-i gələcək peşələrini yalnız diplom almaq xatirəni yadlandıqlarını bildirirlər. Hətta bu tələbələr təxminən 70-80%-dən çoxu peşə seçimlərindən narazıdırlar. Bu xoşagəlməz problemlərdə başlıca rol oynayan amillərdən biri də qəbul imtahanı ilə bağlı olan strukturun düzgün qurulmasıdır. Bu göstərilən faktların hamısı nəticədə mənasız xərclərə və fəciələrə gətirib çıxarır. Ali texniki məktəblərə gələn tələbələr peşə seçimi orta məktəbdən başlayır. Buna görə də ali texniki məktəbləri seçən tələbələr universitetdə tədris olunan riyaziyyat kursunu qavramığı bacarmalıdır. Texniki məktəblərdə təhsilini uğurla davam etdirmək üçün tələbələrə ümumi riyaziyyata maraq oymatmaq; tədris zamanı sərbast iş təcrübəsi qazandırmmaq; özünü qiyamatlandırmıya keyfiyyəti aşılamaq lazımdır. Təhsilin yenidənqurma ilə bağlı riyaziyyat kursunun tədrisində təhsilə məhsul olan riyaziyyat təhsilində ciddi zərər yetirdi və ali texniki məktəblər arasında rəqabətin azalması özünü göstərir. Daha doğrusu, orta məktəblərdə riyaziyyata maraq azaldı və peşəkarlar elə xitəsə seçildilər ki, orada riyaziyyat öyrənilir. Üçüncü amil isə repetitorluğun geniş vürd etməsidir. Orta məktəb zəruri biliklər vermədiyinə, imkanlı ailələr repetitorlara müraciət edirlər. Bu halda texniki məktəblərə qəbul olunan abituriyentlər arasında bərabər olmayan imkanlar yaranır.

Orta məktəblərdə yaranmış bu acınacaqlı vəziyyətin əsas səbəblərindən biri də yeni orta məktəb proqramının çatışmazlığı, ikincisi isə, tədris vasitələrindən aşağı olması, bəzi fənlər üzrə bəxarılıx imtahanlarının ləğv olunmasıdır. Araşdırmalardan məlum olub ki, orta məktəblərin bir çoxu riyaziyyat üzrə təza məktəb proqramının çətinliklərini və ziddiyyətlərini dəf edə bilmirlər. Buna görə də ali texniki məktəblər gələcək mütəxəssislərin, tədqiqatçıların və istehsalat rəhbərlərinin müasir tələblərə uyğun hazırlanmasına daha da məsuliyyətə yanaşmalıdırlar. Buna görə də ali texniki məktəblərdə riyaziyyat tədrisi üçün tədris yükü artırılmalı və əlavə saatlar nəzərdə tutulmalıdır. Gələcək bakalavr yüksək səviyyəli peşəkar kimi riyaziyyat kursunu öyrənilməsinə nail olmaq üçün nəzəri bilik-

lərdən başqa, həm də praktik vərdiş və bacarıqlara üstünlük verməlidir. Hazırda ali texniki məktəblərə daxil olan tələbələr qarşısında duran məsələlərdən biri də abituriyentlərin biliklərinə çatışmazlıq və boşluqların heç olmasa qismən aradan qaldırılmasına imkan verən tədbirlərin kompleks həyata keçirilməsidir. Riyaziyyat kursu üzrə orta məktəb məzunlarının biliyi daha formal xarakter daşıyır. Həndəsə fənni üzrə işlər xüsusilə pis vəziyyətdədir. Orta məktəb məzunlarının həndəsədən bilikləri keyfiyyətli olmadığı üçün onlar ali texniki məktəblərdə "Tərsimi həndəsə və mühəndis qrafikası", "Maşın və mexanizmlər nəzəriyyəsi", "Materiallar müqaviməti", "Riyaziyyat", "Nəzəri mexanika" və s. fənlərin tədrisində çox böyük çətinliklərlə üzləşirlər.

Informasiya texnologiyaları sferasında maddi-texniki bazanın müəyyən səviyyədə qurulması bu gün üçün çox vacib məsələdir. Sevindirici haldır ki, dövlətimiz də hökumətimiz tərəfindən bu sahəyə böyük diqqət yetirilir. Bu problemlərin yüksək səviyyədə həllində həm də zaman rol oynayır. Şübhəsiz ki, ali təhsil müəssisələrində kadr siyasətinin formalaşdırılması və təhsilə ayrılan resurslardan səmərəli istifadədən

başqa, əlavə maliyyə vəsaitlərinin əldə olunması problemlərini həll etmək, çıxış yollarını tapmaq və reallaşdırmaq bu gün üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İstər orta, istərsə də ali məktəblərdə aparılan islahatlar davam edir. Təhsil prosesinin mərkəzində dayanan və mühərrik hesab olunan müəllimin rolu yüksəlir və onun peşəkarlıq keyfiyyətlərinə olan tələblər artır. Bununla belə həm texniki universitetlər, həm də müəllimlər qarşısında çətinliklər də vardır və həmin problemlər kifayət qədər diqqət mərkəzində deyil.

Problemin aktuallığı: Ali texniki məktəblərdə innovasiya və modernləşmələr istiqamətində problemlərin həlli özünü doğruldarsa onda nəzərdə tutulan perspektivlər öz həllini tapar.

Problemin yeniliyi: Məqalədə göstərilən boşluqlar və ziddiyyətlər aradan qaldırılsa onda ali texniki məktəblərdə təhsilin keyfiyyəti müasir tələblərə uyğun olar.

Problemin nəzəri və praktik əhəmiyyəti: Ölkəmizin ali texniki məktəblərində tətbiq olunan innovasiya və modernləşmələr müasir tələblərə uyğun olarsa onda onun müsbət nəticələri tədris, elmi və s. fəaliyyət sahələrində özünü əks etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov A.N. Pedaqogika, Bakı: Mütərcim, 2013.
2. Ağayev Ə.Ə. Təlim prosesi: reallıqlar, perspektivlər. Azərbaycan məktəbi, 2005, №5
3. Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsil sisteminin müasir problemləri. Bakı: Mütərcim, 2007.
4. Müdafiə Mahmudov. Bolonya prosesi. Problemlər, perspektivlər, reallıqlar. Bakı: Elm və təhsil nəşriyyatı, 2010.
5. Müdafiə Mahmudov. Dünyada təhsil sistemləri, Bakı: Mütərcim, 2014.

E-mail: maxmudov45@mail.ru

Rəyçi: ped.ü.fəls.dok., dos. Ə.A. Gərayev
Redaksiyaya daxil olub: 22.11.2018.